

УДК 371.041

**СИСТЕМА ПЕДАГОГІЧНОГО КЕРІВНИЦТВА
НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ
ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ**

М. П. Федоров, О. В. Федорова

У статті розкрито необхідність комплексної підготовки студентів до роботи з обдарованими дітьми (теоретично-методична та практична підготовка), що будується на всебічній діагностиці обдарованої особистості.

***Ключові слова:** обдарованість, гра, організаторська, дидактична і комунікативна функції педагога, види керівної діяльності вчителя.*

Нові тенденції розвитку суспільства, які відбуваються в Україні на початку ХХІ століття, обумовлюють потребу у формуванні діяльних, інтелектуально розвинутих, творчо активних громадян, здатних відроджувати духовний потенціал нації, нарощувати економічну могутність держави. У вирішенні цих завдань значна роль відводиться системі освіти, загальноосвітнім навчально-виховним закладам. Провідну роль при цьому має відігравати вчитель, здатний навчати, виховувати та розвивати маленьких громадян України.

Системний аналіз діяльності загальноосвітніх закладів різних типів дає змогу стверджувати, що педагогічні колективи цих закладів активно реалізують сучасну парадигму освіти, прагнуть до пошуку нового змісту освіти, педагогічних технологій навчання та виховання обдарованої та талановитої молоді, сприяють її творчій самореалізації і особистісному самоствердженню.

Проте нова соціальна ситуація вимагає нагального переосмислення мети навчання, виховання, провідних принципів, змісту, форм і методів, критеріїв ефективності роботи загальноосвітніх закладів, і зокрема закладів нового типу. Відмова від постулату зумовленості успіху навчально-виховної роботи лише засобами передачі знань, умінь, навичок сприяє створенню системи педагогічного

керівництва навчально-пізнавальної діяльності обдарованих дітей, основаної на співпраці, розумінні потреб і можливості забезпечення подальшого розвитку обдарованих дітей.

При створенні системи педагогічного керівництва розвитком обдарованих дітей ми враховували основні фактори впливу на обдаровану особистість: організація навчально-пізнавальної діяльності на уроках, виховна робота з обдарованими дітьми в позаурочний час; вплив сімейних відносин на розвиток обдарованих дітей. Тому і система педагогічного керівництва має комплексний характер.

Метою статті є визначення основних функцій та видів керівної діяльності вчителя, які найбільш сприяють розвитку обдарованих учнів у навчальній роботі.

При проведенні формуючої дослідно-експериментальної роботи ми розглядали керівництво навчально-пізнавальною діяльністю обдарованих дітей як процес, який складається з різних, але взаємопов'язаних функцій педагога: організаторської, дидактичної та комунікативної. До організаторської функції ми відносили планування, організацію та контроль під час уроку за навчально-пізнавальною діяльністю всіх учнів і обдарованих дітей зокрема; до дидактичної – використання елементів новітніх технологій (школи-діалогу, індивідуально-особистісного навчання, принципів нової філософії освіти), активних форм і методів засвоєння знань. З'єднувальною ланкою у реалізації організаторської і дидактичної функцій є комунікативна функція – процес взаємодії «вчитель-учень», «учень-колектив».

Доцільність опори на ці функції у системі керівництва навчально-пізнавальною діяльністю обдарованих дітей і учнівськими колективами підтверджено експериментальною роботою.

Доцільно зазначити, що в практичній діяльності вчителя всі ці функції взаємопов'язані і набувають єдиної системи педагогічного керівництва пізнавальною діяльністю обдарованої особистості.

Так, створенню сприятливої атмосфери, емоційно-доброзичливого ставлення студентів-практикантів до обдарованих дітей, спроможністю їх керувати навчально-пізнавальною діяльністю сприяли бесіди та комплексне психологічне обстеження, в процесі якого виявилися певні проблеми, труднощі та недоліки у підготовці майбутніх педагогів до роботи з обдарованими дітьми.

Серед основних труднощів студенти називали: недостатню теоретичну підготовку до роботи з обдарованими дітьми, деякі проблеми у взаєминах з обдарованими учнями, недосконалість володіння уміннями та навичками самоконтролю під час проведення самостійних уроків; нерозвиненість у деяких студентів умінь самоаналізу своєї професійної діяльності.

В ході формуючої дослідно-експериментальної роботи була налагоджена система індивідуальної роботи психологів та викладачів-методистів зі студентами експериментального контингенту. Консультування їх протягом навчання в університеті довело необхідність психокорекційної роботи в професійній підготовці майбутніх вчителів до роботи з обдарованими дітьми. В ході дослідження було виявлено групу студентів, що потребують психокорекції. Для них властиві: схильність до нервово-психічних зривів, низький рівень суб'єктивного самоконтролю, замкнутість і на цьому фоні прояви авторитарного стилю керівництва навчально-пізнавальною діяльністю школярів. Ці студенти брали участь у психологічних тренінгах, що дало можливість протягом декількох років визначити тенденцію до зниження негативних проявів у поведінці майбутнього вчителя, стабілізувати процеси збудження та гальмування, змінити у позитивний бік характер реагування на нестандартні події прояви поведінки обдарованих дітей під час навчально-виховного процесу. Проведена протягом 4 років коректуюча робота свідчить про тенденцію створення сприятливої атмосфери для самореалізації здібностей і можливостей як особистості майбутнього педагога, так і на встановлення емоційно-доброзичливого ставлення до обдарованих дітей, що звичайно сприяє їх розвитку.

На етапі формування дидактичної функції керування розвитком обдарованих дітей в систему роботи майбутніх вчителів впроваджувався алгоритм їх творчого професійного зростання, який передбачав:

1. Визначення індивідуального стилю діяльності і керівництва пізнавальною діяльністю обдарованих дітей.
2. Спонування майбутніх вчителів до самоосвіти і прояву педагогічної творчості в роботі з обдарованими дітьми.
3. Створення атмосфери психологічної підтримки кожного студента-практиканта з боку шкільних вчителів та психологів, вчителів-методистів.

4. Надання необхідної методичної допомоги з боку експериментатора.

Для студентів-практикантів було створено графік індивідуального консультування, який передбачав поетапну реалізацію дослідно-експериментальної роботи викладачами-методистами, психологами.

Відповідно до цього графіка відбувалась постійна кореляція рівнів загальнопедагогічної підготовки і, як складової її частини, готовності до роботи з обдарованими дітьми.

В ході формуючої дослідно-експериментальної роботи відпрацьовувалися основні способи організації навчально-пізнавальної діяльності, стимулювання розвитку обдарованостей школярів, взаємодії обдарованих дітей з учителем, учнівським колективом, формування вмінь та навичок корекційної роботи з обдарованою особистістю.

В результаті експериментальної роботи в діяльності студентів-практикантів з'явилися нові підходи до організації навчального процесу, пов'язані, насамперед, з використанням елементів новітніх педагогічних технологій (особливо індивідуально-особистісного навчання), використання творчих форм і методів стимулювання пізнавальної діяльності учнів, які сприяли виявленню і розвитку обдарованостей. Так, студенти (напряму підготовки Дошкільна освіта. Початкова освіта) експериментального контингенту, роблячи акцент на естетичному пізнанні природи на уроках «Світ навколо нас», великого значення надавали інтегрованим урокам, що привчають учнів до образного сприймання її явищ. На уроках з цією метою застосовувалися вірші вітчизняних поетів, в яких є різні географічні поняття і терміни, зокрема назви різних вітрів. Для активізації самостійної роботи учнів розробляли дидактичні картки з текстом поетичних творів, які яскраво відображають природні явища, конкретизують і розширюють наукові поняття, розвивають інтерес до предмета та естетичні смаки учнів.

Пошук нетрадиційних форм організації навчально-пізнавальної діяльності сприяє формуванню нестандартного мислення учнів, прояву здібностей і обдарувань у різних сферах, перетворює навчання не лише на джерело пізнання, а й радість від власних відкриттів.

Важливе значення в ході формуючої дослідно-експериментальної роботи ми надавали використанню студентами-практикантами такого

методу, як гра (який є одним з провідних в організації навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів).

Методичне значення гри полягає в тому, що вона дозволяє створити між учителем і учнями особливі взаємини довірливості як певну форму приємної і корисної діяльності. Гра допомагає прояву сфер обдарованості учнів. Звернення студентів-практикантів до гри у навчальному процесі пояснюється тим, що в ігровій ситуації завдяки моменту умовності легко створюється атмосфера вільного спілкування. Інший бік ігрової ситуації полягає в тому, що мовлення учнів оцінюється не за побічними критеріями (швидкість мовлення, кількість і характер помилок, кількість реплік і т.д.), а за комунікативним ефектом.

Керуючи навчально-пізнавальною діяльністю учнів під час гри, учитель коментує помилки, пропонує свої варіанти реплік, підказує тактичні ходи, словом залишається викладачем, але основним критерієм діяльності учнів є успіх (або не успіх) під час комунікації.

Крім реалізації комунікативної функції під час гри впроваджується і дидактична функція діяльності вчителя, яка сприяє емоційному і інтелектуальному розвитку обдарованих дітей. В початкових класах, враховуючи вікові особливості учнів, їх досить нестійку довільну увагу, швидку втомлюваність, але в той же час високу рухливість і активність, доречно проводити ігри з елементами танцю, пісні, швидких рухів, тощо.

Важливо, щоб вся система керування навчально-пізнавальною діяльністю школярів вирішувала такі основні завдання:

- створити на уроці ситуацію можливості виявлення свого індивідуального ставлення до проблеми, ситуацію вибору (зіткнення різних поглядів);
- навчити учнів пошукової діяльності в обговоренні проблем, які не мають однозначного рішення;
- отримувати задоволення від спілкування на уроках з вчителем та однокласниками.

Для реалізації організаторської функції діяльності вчителя студенти залучалися до діагностики здібностей учнів за параметрами: пам'ять, знання, уява, розвиток мовлення, емоційний розвиток, загальна обізнаність, нахили, здібності, обдарування, розвиток міжособистісних відносин і самостійності.

Успіхи при виконанні комплексу завдань свідчили про наявність обдарувань у сфері академічних досягнень. У ході дослідження з'ясувалося, що 87% учнів експериментальних класів успішно справляються із завданнями запропонованого комплексу, що є свідченням високого рівня їхнього розумового розвитку і наявності певного рівня обдарованості в академічній сфері. Результати виконаних учнями завдань свідчили про індивідуальні показники рівня обдарованості, які враховувалися вчителями та студентами-практикантами у процесі здійснення індивідуального та диференційованого підходу до організації навчання обдарованих дітей.

В ході формуючої дослідно-експериментальної роботи нами були виділені основні види керівної діяльності вчителя, які найбільш сприяли розвитку обдарованих учнів у навчальній роботі:

- діяльність, яка розвиває і формує позитивну мотивацію навчання, вчить учнів висловлювати особисті думки, сперечатися з метою активізації їх пізнавальної діяльності;

- діяльність, яка індивідуально диференціює учнів, розвиває різні рівні обдарованостей, не обмежує їх в часі, стимулює всіх до відповідей, окремим учням допомагає у виборі творчого вирішення завдань, вводить учнів у процес творчого мислення, використовуючи завдання відповідно до їх індивідуальних можливостей, вчить індивідуальним формам навчальної діяльності, прогнозуванню результатів, виділенню проблем, пошуку засобів їх вирішення;

- діяльність, яка при колективній формі навчання забезпечує організацію групових форм творчої навчальної діяльності найбільш обдарованих дітей;

- діяльність, яка стимулює творчі дії учнів, формує загальні засоби мислення, вчить діям аналізу, планування, моделювання, абстрагування, конкретизації;

- діяльність, яка організує контрольну-оцінювальну діяльність учнів у демократичному і гуманістичному характері.

Таким чином, результати дослідження ще раз дали змогу впевнитися в тому, що підготовка студентів до роботи з обдарованими дітьми повинна бути комплексною (теоретично-методична та практична підготовка) і будуватися на всебічній діагностиці обдарованої особистості з урахуванням якомога більшої кількості факторів педагогічного впливу і керівництва розвитком обдарованої дитини.

Література

1. Актуальні проблеми розвитку творчих можливостей учнів: Тези доповідей Всеукраїнської наукової конференції. Київ, 18-20 жовтня 2010 р. – К.: ІСДО, 2010, - 228 с.
2. Кичук Н.В. Формування творчої особистості вчителя. – К.: Либідь, 1991. – 96 с.
3. Обдаровані діти: виявлення, діагностика і розвиток. Матеріали міжнародного семінару / Полтава, 9-10 лютого 2005. – 171 с.
4. Сисоєва С.О. Підготовка вчителя до формування творчої особистості учня. – К.: Поліграфкнига, 2000. – 406 с.

В статье раскрыта необходимость комплексной подготовки студентов к работе с одаренными детьми (теоретически-методическая и практическая подготовка), строящаяся на всесторонней диагностике одаренной личности.

Ключевые слова: одаренность, игра, организаторская, дидактическая и коммуникативная функции педагога, виды руководящей деятельности педагога.

The author of the article reveals the need for complex preparation of students to the work with gifted children (theoretical and methodological and practical training), which is based on a comprehensive diagnosis of a gifted personality.

Keywords: talent, game, organizational, didactic and communicative function of a teacher, types of guiding activity of a teacher.

Федоров М. П. - доцент кафедри соціальної педагогіки та дошкільної освіти Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького (м. Мелітополь, Україна)

Федорова О. В. - доцент кафедри соціальної педагогіки та дошкільної освіти Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького (м. Мелітополь, Україна)

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри соціальної педагогіки та дошкільної освіти МДПУ ім. Б. Хмельницького Л. Ю. Москальова